כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | מסכת בבא קמא דף ב ע"א - ב ע"ב

אבות ותולדות: האם ה"ילדים" דומים ל"אבא"?

להורדה: מערך שיעור מלא (PDF) · דף עבודה (PDF) · מערך (Word) · דף עבודה (Word)

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יבינו את שאלת הגמרא: אם במשנה יש "אבות", יש גם "תולדות". האם דין התולדות כדין האבות ("כיוצא בהן")?
- התלמידים יכירו שתי דוגמאות שהגמרא מביאה ממקומות אחרים: בשבת התולדות כמו האבות, ובטומאה הן לא כמו האבות.
- התלמידים יבינו את ההבדל בשבת בין אב לתולדה, ואת הסבר רבי אליעזר: מה שהיה במשכן נקרא אב.
- התלמידים יכירו את דברי רב פפא על נזיקין, "יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא בהן", ויראו את ההלכה בשולחן ערוך.

📖 הסבר למורה

מכיוון שהמשנה אומרת "אבות", הגמרא מסיקה שיש גם "תולדות", ושואלת אם התולדות דומות לאבות. היא בודקת אבות ותולדות בשבת (חיוב שווה; ולרבי אליעזר האבות הן המלאכות שהיו במשכן) ובטומאה (התולדות אינן כמו האבות), ורב פפא עונה שבנזיקין "יש מהן ויש מהן": רוב התולדות כמו האב, אבל צרורות, תולדה של רגל, משלמים רק חצי נזק.

📜 המקור (מנוקד, מתוך ספריא)

גמרא, בבא קמא ב ע"א

גְּמָ' מִדְּקָתָנֵי "אָבוֹת" – מִכְּלָל דְּאִיכָּא תּוֹלְדוֹת; תּוֹלְדוֹתֵיהֶן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ לָאו כַּיּוֹצֵא בָּהֶן?

גמרא, בבא קמא ב ע"א

גַּבֵּי שַׁבָּת תְּנַן: אָבוֹת מְלָאכוֹת – אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. "אָבוֹת" – מִכְּלָל דְּאִיכָּא תּוֹלָדוֹת, תּוֹלְדוֹתֵיהֶן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן; לָא שְׁנָא אָב – חַטָּאת, וְלָא שְׁנָא תּוֹלָדָה – חַטָּאת; לָא שְׁנָא אָב – סְקִילָה, וְלָא שְׁנָא תּוֹלָדָה – סְקִילָה. וּמַאי אִיכָּא בֵּין אָב לְתוֹלָדָה? נָפְקָא מִינַּהּ, דְּאִילּוּ עָבֵיד שְׁתֵּי אָבוֹת בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, אִי נָמֵי שְׁתֵּי תּוֹלָדוֹת בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – מְחַיַּיב אַכָּל חֲדָא וַחֲדָא; וְאִילּוּ עָבֵיד אָב וְתוֹלָדָה דִּידֵיהּ – לָא מְחַיַּיב אֶלָּא חֲדָא.

ברייתא, שבת עג ע"ב (הרחבה)

תָּנָא: הַזּוֹרֵעַ, וְהַזּוֹמֵר, וְהַנּוֹטֵעַ, וְהַמַּבְרִיךְ, וְהַמַּרְכִּיב — כּוּלָּן מְלָאכָה אַחַת הֵן.

גמרא, בבא קמא ב ע"א

וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – דִּמְחַיֵּיב אַתּוֹלָדָה בִּמְקוֹם אָב; אַמַּאי קָרֵי לֵיהּ אָב, וְאַמַּאי קָרֵי לַהּ תּוֹלָדָה? הָךְ דַּהֲוָה בִּמְשִׁכָּן חֲשִׁיבָא – קָרֵי לֵיהּ אָב, הָךְ דְּלָא הֲוֵי בִּמְשִׁכָּן חֲשִׁיבָא – קָרֵי לַהּ תּוֹלָדָה.

גמרא, בבא קמא ב ע"א - ב ע"ב

גַּבֵּי טוּמְאוֹת תְּנַן: אָבוֹת הַטּוּמְאוֹת – הַשֶּׁרֶץ, [...] וּטְמֵא מֵת. תּוֹלְדוֹתֵיהֶן לָאו כַּיּוֹצֵא בָּהֶן; דְּאִילּוּ אָב – מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וְאִילּוּ תּוֹלָדוֹת – אוֹכָלִין וּמַשְׁקִין מְטַמֵּא, אָדָם וְכֵלִים לֹא מְטַמֵּא.

גמרא, בבא קמא ב ע"ב

הָכָא מַאי? אָמַר רַב פָּפָּא: יֵשׁ מֵהֶן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן לָאו כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. פתיחה: במה הילד דומה להורה? (5 דקות)
2. השאלה: "מדקתני אבות" (5 דקות)
3. אבות ותולדות בשבת, ושיטת רבי אליעזר (13 דקות)
4. אבות ותולדות בטומאה (8 דקות)
5. ובנזיקין? דברי רב פפא (7 דקות)
6. סיכום, הלכה ודף עבודה (7 דקות)

פירוט מלא של כל שלב, עם הסברים, טיפים, שאלות לכיתה ומפתח תשובות, נמצא במערך השיעור המלא (PDF).

💬 שאלות לדיון

1. למה לדעתכם הגמרא בודקת דווקא בשבת ובטומאה לפני שהיא עונה על נזיקין? מה מרוויחים מהשוואה למקומות אחרים בתורה?
2. בשבת "משפחה אחת" נספרת פעם אחת. מצאו דוגמה מהחיים שבה עושים כמה דברים מאותו סוג, ונחשבים כאילו עשו דבר אחד.
3. רבי אליעזר אומר שמה שהיה במשכן "חשוב" ולכן נקרא אב. למה דווקא המשכן הוא המקור לאבות המלאכה בשבת?

4. רב פפא אומר "יש מהן ויש מהן". מתי עדיף כלל פשוט ("תמיד כמו האב") ומתי עדיף כלל עם יוצאים מן הכלל?

💡 הערות למורה

להלכה: השולחן ערוך מסכם: "ג' אבות נזיקין בשור הקרן והשן והרגל ונקראו אבות מפני שהם כתובים בפסוק ולהם תולדות", ועל התולדות הוא אומר: "ודינו כמוהו חוץ מנזק צרורות" (שולחן ערוך, חושן משפט שפט, יח). ובסימן הבא: "כל תולדה כאב שלה חוץ מצרורות" (שם שץ, ג). את רשימת התולדות של כל אב מונה הרמב"ם בהלכות נזקי ממון א, י.

נוסח המשנה והגמרא: אתר ספריא, מהדורת וויליאם דוידסון (ארמית מנוקדת, ניקוד: דיקטה). פירוש רש"י, רמב"ם ושולחן ערוך: ספריא. פסוקים: ספריא (מקרא על פי המסורה), בלי טעמי המקרא. מומלץ שמורה יעבור על החומר לפני השיעור.

📝 בדף העבודה

השלמת מילים עם מחסן מילים, טבלה: השוו, 6 שאלות הבנה, שאלת חשיבה ובונוס: ציירו. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- בבא קמא ב ע"א (ספריא)
- בבא קמא ב ע"ב (ספריא)
- שבת עג ע"ב (ספריא)
- רמב"ם, הלכות נזקי ממון א (ספריא)
- שולחן ערוך, חושן משפט שפט (ספריא)
- שולחן ערוך, חושן משפט שצ (ספריא)

מחוון: אבות ותולדות: האם ה"ילדים" דומים ל"אבא"?

1. **חלק א:** (1) אַרְבָּעִים (2) חַטָּאת (3) סְקִילָה (4) חֲדָא (5) לָאו (6) אוֹכְלִין (7) פָּפָּא. המילה "אֱלִיעֶזֶר" במחסן היא המיותרת. **נכון או לא נכון:** (1) נכון; (2) לא נכון: חטאת אחת; (3) נכון; (4) לא נכון: רק אוכלים ומשקים; (5) לא נכון: יש מהן ויש מהן.
2. **חלק ב:** שבת: כן, על תולדה חייבים חטאת וסקילה כמו על אב; ההבדל: מי שעשה אב ותולדה שלו יחד חייב חטאת אחת בלבד (ולרבי אליעזר: אב הוא מה שהיה במשכן, ואין הבדל בדין). טומאה: לא; אב מטמא אדם וכלים, התולדה מטמאה רק אוכלים ומשקים. נזיקין: יש מהן כמו האב ויש מהן לא (רב פפא); להלכה כל תולדה כאב שלה חוץ מצרורות, שמשלמים עליהם חצי נזק.
3. **חלק ג:**
    1. מהמילה "אבות" ("מדקתני אבות, מכלל דאיכא תולדות").
    2. חטאת וסקילה, גם על אב וגם על תולדה. לפי רש"י: חטאת על מי שעשה בשוגג, סקילה על מי שעשה במזיד.
    3. חטאת אחת בלבד ("לא מחייב אלא חדא"). לפי רבי אליעזר הוא חייב שתיים.
    4. מה שהיה במשכן הוא חשוב ונקרא אב; מה שלא היה במשכן נקרא תולדה.
    5. אב הטומאה מטמא אדם וכלים; התולדה מטמאה רק אוכלים ומשקים.
    6. "יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא בהן". להלכה: צרורות, תולדה של רגל, שמשלמים עליה רק חצי נזק (שולחן ערוך, חושן משפט שצ, ג).
4. **חלק ד:** שאלה פתוחה. כל תשובה מנומקת מתקבלת. כדאי לשים לב שהתלמידים מסבירים **למה** התולדה דומה לאב או שונה ממנו, כמו שהגמרא עושה.